

Михайло БОКОТЕЙ

магістр декоративно-ужиткового мистецтва

ДИЗАЙН УЖИТКОВОГО СКЛА ТА ПЛАСТИЧНІ КОМПОЗИЦІЇ ІРЖІ ШУГАЄКА

Анотація. Doctor Honoris Causa ЛНАМ Іржі Шугаєк належить до плеяди художників-склярів, які в 70-х роках ХХ ст. активно підтримали міжнародний рух студійного скла, популяризували та утвердили його в мистецькому просторі блоку соціалістичних країн Східної Європи. У статті проаналізовано найяскравіші творчі реалізації художника у двох ключових напрямках — дизайн малотиражної продукції для підприємств-скловиробників і створенні індивідуальних скульптурних композицій.

Ключові слова: чеське художнє скло, дизайн малотиражної продукції, підприємства-скловиробники, студійне скло.

Розглядаючи творчість І. Шугаєка в широкому контексті світового мистецтва, усвідомлюємо, що у творах художника вирізняються мрійливі, експресивно-символічні, оригінальні й індивідуально автентичні об'ємно-просторові форми. У мистецькому середовищі Чехословаччини, де скло упродовж століть посідає чільне місце в системі декоративно-ужиткового мистецтва, уже від середини 70-х рр. ХХ ст. помітною по-статтю стає молодий дизайнер скловиробничого підприємства групи "Мозер" І. Шугаєк. Згодом його індивідуальні формотворчі ініціативи інтегруються в стрімко зростаючий у Європі рух, квінтесенцією якого є сприйняття художнього скла поза рамками декоративно-ужиткового та наповнення його образотворчим змістом. Цей рух — "студійне скло" [1], і саме І. Шугаєк є одним з початківців і його вірних послідовників на теренах Чехословаччини поряд з такими авторитетами як Станіслав Лібенскі, Ярослава Брехтова, Павел Глава, Ян Зорічак, Рене Роубічек, Іво Розсипал, Бланка Аденсамова.

Іржі Шугаєк народився у м. Пардубіце (Чехословаччина) 1943 р. Від ранньої юності художник отримав надзвичайно ґрунтовну освіту в дисципліні скловиробництва, навчався у Середній професійно-технічній школі склярства у Каменіцки

Шенов (Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská) і паралельно відвідував курси рисунку на підприємстві "Мозер" (Moser) у Карлових Варах, куди після закінчення навчання 1962 р. його скерували на роботу. Згодом І. Шугаєк стверджуватиме, що, хоча і не був у захопленні від такого примусового скерування, це було найкращим рішенням, яке вплинуло на його подальшу кар'єру та творчий розвиток: "сьогодні ніхто не уявляє собі подібного; я не хотів іти на роботу, у мене були інші бажання, проте я швидко зрозумів, що це була найкраща можливість для мене і до сьогодні продовжую так думати" [2].

Від 1964 р. І. Шугаєк навчається в Празькій академії мистецтв, де завідувачем кафедри був корифей чеського художнього скла та один із найвідоміших у світі художників-склярів Станіслав Лібенскі. І. Шугаєк згадує: "Це була особлива по-стать, а з людської точки зору навіть феноменальна. Він знав як стимулювати захоплення студентів і позитивно на них впливати. Професор був відомою фігурою у світі скла, але сприймав це адекватно і природно" [3].

Після закінчення Празької академії художник отримує стипендію на навчання у Лондонському королівському коледжі мистецтв (Royal College of Arts in London), де проводить три роки в класі професора лорда Квінсберрі. Там під безпосереднім керівництвом Самюела Германа І. Шугаєк разом з удосконаленням фаху дизайнера здобуває навички майстра-гутника. С. Герман на той час був ревним послідовником теорії, яку відстоювали засновники руху студійного скла проф. Харвей Літлтон з Університету Вісконсін (США) та художник Ервін Ейш (Німеччина), згідно з якою митець повинен безпосередньо брати участь у процесі формування твору біля печі.

Порівнюючи навчання у двох вищих школах, І. Шугаєк твердить: "...освітній процес у Празькій академії мав академічний характер. Основне навантаження покладалося на рисунок і живопис, менше — на роботу зі склом. У Лондоні, натомість, проводилась робота винятково зі склом, надаючи перевагу більше практиці, ніж теорії. Я навчився тримати гутну трубку в руках і отримав від того неабияке задоволення" [3].

Після перебування у Великобританії І. Шугаєк переїжджає

у мекку європейського склярства — італійські підприємства на острові Мурано та у Венеції, де вдосконалює фах майстра-гутника. Згодом його навчання майстерності гутництва продовжується також у Амстердамі (Нідерланди).

У період 1972-1994 рр. І. Шугаєк продовжує роботу на посаді дизайнера на склозаводі “Мозер”. Цей період відзначається концентрацією його творчої реалізації саме в дизайні серійної продукції. Упродовж кількох років він вдало впровадив нові пропозиції дизайну в промислове виробництво і масове тиражування, що насправді суттєво вплинуло на подальший розвиток скловиробництва в Чехословаччині. І. Шугаєк вважає: “Хороший дизайн може бути функціональним і естетично вражаючим одночасно” [3]. Висока якість матеріалів і рівень виконання в поєднанні з доступною вартістю стали характерною рисою його зразків декоративно-ужиткової продукції заводу “Мозер”. І. Шугаєк відзначається великим потенціалом дизайнера-інноватора з розвиненим почуттям функціональності, гармонії та елегантності. Він не належить до категорії митців, які відірвані від реалій ринкової економіки, а навпаки — здатний працювати на хвилі моди, з усвідомленням тенденцій та розумінням вимог потенційного покупця. Його дизайнерські лінії, що викликають зацікавлення вже впродовж півстоліття, отримували низку нагород не тільки вдома, але й за кордоном: відзнака Інституту промислового дизайну в Празі та Центру дизайну Чеської Республіки “Кращий дизайн Чехословаччини” (1974, 1979, 1988, 1995 і 1996 рр.), міжнародні премії в Іспанії (1980) та Німеччині (1976, 1985) [4, 12].

1974 р. гута “Мозер” презентувала нову колекцію скловиробів у виконанні І. Шугаєка, декорованих гутним способом. Щоб оцінити внесок тоді молодого чеського дизайнера, слід згадати попередніх художників заводу та колекції в їхньому виконанні. У післявоєнні роки на гутне скло в Чехословаччині значно вплинула творчість відомого чеського дизайнера Франтішека Земяка. Зразки, які він виконав у Карлових Варах, стали основою колекції підприємства і були тиражовані фактично до кінця ХХ ст. Вази мали товстостінну важку форму, подекуди з глибоким рельєфом, виконані з кришталевого скла, часами комбіновано-

го з чистими прозорими кольорами. Ф. Земяку впродовж років вдалося вивести на заводі нову лінію продукції та надати їй сучасного вигляду, застосовуючи при цьому старі технології. Його наступники — Ольдріх Ліпа та Любош Метеляк надавали перевагу тонкостінним зразкам циліндричної або круглої форми з прямими лініями. На відміну від Ф. Земяка, у їхній колекції переважали півтони, а також застосовували опалове скло [5]. Спільною рисою, характерною для всіх попередніх стилів, був пошук нового мистецького значення при застосуванні технології ручного формування в гарячому стані.

Велику надію в середині 70-х рр. ХХ ст. карловарська гута поклала на молодого, талановитого і вже достатньо відомого випускника Празької академії мистецтв І. Шугаєка. Підготована за його ескізами колекція значно відрізнялася від попередніх — її характерною рисою і провідною темою було зовнішнє декорування кольоровою шпінювкою, яка в особливий спосіб підкреслювала творчу індивідуальну манеру виконання майстра-гутника. Прості прозорі форми, відкриті чисті кольори в основі становили досконале тло для живої спонтанної графіки хаотичних ліній і плям, що не повторювались на жодній з тисяч виконаних ваз. Метод декорування вимагав відповідних навиків і природного хисту майстра, водночас кожному окремому зразку він надавав індивідуальності та унікальності. Художник фактично створив дві складові декоративного виробу — внутрішню основу з локальними кольоровими плямами і зовнішню — графічно багату, з чітко акцентованими кольорами.

Ця концепція декорування використана в кількох формах із застосуванням трьох колористичних комбінацій. Якщо червоний слугує основою, назовні працює синя лінія. У окремих зразках синій зовнішній декор комбінований з внутрішнім жовтим, третім альтернативним поєднанням є жовта локальна основа з мереживом яскраво-червоних ниток на поверхні твору.

Для цієї внутрішньої групи відкритих кольорів і насиченої зовнішньої декорації художник вибрав максимально прості форми, що в результаті створило абсолютно гармонійний баланс твору. Проте навіть ці прості форми стали новаторськими для виробничої лінії підприємства. Частина великих і малих

кулеподібних ваз мають лише вузьку та невисоку шийку, а інша — непропорційно широку і витягнуту.

Представлену колекцію І. Шугаєка високо оцінило керівництво підприємства, вона була впроваджена в серійне виробництво, а окремі зразки з цієї серії ще й досі в категорії найпопулярніших лотів на європейських аукціонах.

Іржі Шугаєк швидко посів помітне місце серед видатних чеських дизайнерів, які працювали для склопромисловості в 70-х рр. ХХ ст. Його навчання в Королівському коледжі мистецтв у Лондоні виховало схильність працювати в техніці вільного ручного формування в гарячому склі. Він сприйняв і потрактував у власний спосіб рух студійного скла та вдало впровадив його в чехословацький дизайн склопродукції. Своєї ідеї І. Шугаєк надалі продовжував імплементувати на виробничих базах підприємств скла групи “Мозер” у Карлових Варах, “Кристалекс” у Новому Борі, “Шарлота” в Каролінці та В.А.С. у Вшетні, з якими художник пов’язав своє творче життя. “Робота дизайнера відчинила двері до багатьох підприємств, де була змога експериментувати з різними техніками виконання”, — зазначає І. Шугаєк [3].

Паралельно з роботою дизайнера І. Шугаєк працює творчо, удосконалюючи упродовж років роботу над авторськими скляними об’ємно-просторовими об’єктами. Від початку 1970-х рр. і до сьогодні у творчості чеського митця переважає фігуративність, у якій основну роль відіграє колір і індивідуальність форми [6]. Проаналізувавши наступні десятиліття фігуративних пошуків у мистецькій спадщині І. Шугаєка, варто відзначити три панівні теми. На початках він концентрував увагу на анімалістичних і флористичних мотивах. Наприкінці сімдесятих активно розпочав експериментаторські пошуки в ділянці фігуративної пластики та вивчав можливість і рівень застосування скла як матеріалу для скульптури. Ця фаза творчості досягла кульмінації в середині 80-х рр. ХХ ст., коли фігури досягли натурального розміру людини. 1984 р. розпочинає новий етап творчості І. Шугаєка, орієнтований на групові композиційні вирішення з використанням фігур у інтер’єрі та екстер’єрі: “Тематика змінювалася поступово, в міру того, як

удосконалювалися навички роботи біля печі. Щоправда гутне скло має свої обмеження — як у плані розміру, так і ваги — певних лімітів не вдається оминати” [7].

Досконале володіння матеріалом і технологією, віртуозна майстерність гутника дозволяють художникові досягнути відповідних результатів. Видуваючи скульптури власноруч, митець веде діалог між внутрішньою структурою і формою, де перше — це комбінація матеріалу та технології виконання, натомість формальна структура наповнена життям у розумінні експресії мистецьких засобів — ритму, масштабу, пропорції та гармонії, а передусім ідейного навантаження. Він впроваджує загальну форму фігуративної скляної скульптури в субреальний стан з поетапною трансформацією з ідейного в матеріальне, акцентує на прозорості, гладкості й делікатності, водночас обираючи не вербальну назву, а гіперболізоване передання метафоричного значення змісту.

Обраний спосіб ведення діалогу між внутрішньою структурою і формою став базовою тенденцією у творчості художника, де технологічний процес вимагає живого контакту між подихом людини-митця і гарячою скломасою. Цікавим є той факт, що власноручне моделювання форми у гарячому стані, як стверджує І. Шугаєк, дає можливість “виконання шкідливих у матеріалі”, пошуку контурів наступної форми, розуміння закономірностей поведінки матеріалу, створення бази для майбутніх творчих реалізацій, а короткий відтинок часу, коли скломаса перебуває в пластичному стані, надає детермінації спонтанній експресії формотворення: “Експериментувати зі склом, це як писати вірш, дозволити гратись з гарячою масою, як з потоком меду. Але контролювати цей потік, який має температуру близько тисячі градусів — це питання лічених секунд, максимум хвилини — це все, що у Вас є. Скло не очікує!” [3].

Робота над фігуративною пластикою починається з власноруч виконаного невеликого зразка, але процес поступового розвитку та експерименту надає фігурам натурального розміру людини, що вимагає залучення висококваліфікованих майстрів-гутників. Відтак, робота над масштабними творами змушує створити найбільш злагоджену команду фахівців і визна-

чити чітку концептуальну мистецьку ціль. Уперше скульптурні об'єкти І. Шугаєк виконав 1982 р. під час 1-го Міжнародного симпозиуму скла у Новому Борі в Чехословаччині на базі корпорації “Кристалекс” (Christalex). Саме на цьому підприємстві було виконано більшість наступних об'ємно-просторових композицій фігуративного характеру [5].

Примітно, що фігуративна пластика І. Шугаєка переплітається з його живописними та графічними творами, у яких художник опирається на закони форми, композиції та кольору: “Шкіци, рисунки, живопис — це інтегральна частина творчості, між ними багато спільних рис. Я використовую емалі, метал, рельєфні лінії, кольори і таким чином відкриваю для себе нові можливості творчої експресії” [2].

Щоби повністю зрозуміти основні принципи роботи І. Шугаєка, необхідно звернути особливу увагу на його творчі експерименти — незліченні креативні пошуки у вигляді дрібних об'єктів, виконані спонтанно при першій нагоді, біля вільного робочого вікна гутної печі. У ретельному опрацюванні деталей автор природно аналізує формований об'єм, надає індивідуальності фігуративним опусам, відстежує спільні експресивні якості та співвідношення дрібних елементів до загальної маси. Ці експерименти мають незалежні естетичні вартості та є документальним свідченням заздалегідь добре продуманого художнього методу митця у роботі над скульптурами.

Щодо кольорових вирішень, митець не обмежується використанням лише прозорого або лише кольорового скла. Щоправда, колір не слугує інструментом для підкреслення матеріалу, проте як додатковий інтегральний елемент сприяє наданню художньої експресії та ідеологічного навантаження в скульптурі. Твори художника мають свій темперамент, особистий настрій, наповнений барвою власної екзистенції, символічної експресії та життєздатності.

З початком третього тисячоліття “скляний фігуративізм” І. Шугаєка набув монументальних масштабів. “У міру роботи над жіночими фігурами та їх удосконаленням, вичерпались можливості виконувати скляні об'єкти на “одному подиху”,

тобто “a la prima”. Я почав думати над тим, що робити далі і знайшов шлях створення скульптур, які б склалися з окремих елементів і набували монументального формату” [3]. Завданням творчості художник поставив перед собою трансформацію скломаси та імплементацію скляних композицій у сучасній архітектурі. Так були створені монументальні статуї “Чотири пори року” (Čtyři roční období), які в міру свого символічного навантаження віддзеркалюють архетипи природного часу. Фігури сягають 3,5 м заввишки та складаються з понад 800 елементів. При виконанні композиції було застосовано кілька технік, у тому числі вільне видування, тиходуті форми, відлиті елементи, об'єми, задуті в мідну сітку. Усі складові змонтовано на металевому каркасі. Назовні моноліту допасовані зовнішні скляні деталі у формі стилізованих ліан, спіралей, флористичних елементів, куль. Слід підкреслити надзвичайно вдале використання властивостей скла при переданні характеру кожної з чотирьох пір року — взаємодія світла й об'єму, враження вдало поєднаної крихкості й тонкості матеріалу з міцністю металеві конструкції, гра прозорості й рефлекторності фактури, колір і насиченість декоративних елементів: срібно-прозора льодяна зима, блакитно-зелена динамічна весна, червоно-золоте і повне агресії літо та золота спокійна осінь. Продовженням серії монументальних скульптур стали композиційні групи “Роботи” (Roboti, 2004) і “Самураї” (Samurajové, 2008).

Серед виконаних об'єктів у інтер'єрі слід згадати також об'ємно-просторові світильники І. Шугаєка, інспіровані флористичними мотивами: “Скляна квітка” та “Неопалима купина”, виконані для готелю у Шанхаї (Китай) разом ще з декількома об'ємно-просторовими скляними композиціями (2006 р.).

Роботи І. Шугаєка “мають сліди безпосередньої імпровізації, в основі якої лежить характер роботи з гарячою скломасою та натхнення біоморфічними формами” [4]. Скляні фігури натурального розміру дорослої людини — це творчий експеримент, результатом якого є маніфестація формотворчих можливостей матеріалу — художнього скла.

Іржі Шугаєк визначив новітній спосіб художнього моделювання скла у гарячій стадії. Його не приваблює стилізація

скляного виробу, виконаного тиходутим способом, він звертається до витоків гутництва і власноруч бере участь у всіх фазах виготовлення біля печі, а в результаті в його творах прочитуємо квінтесенцію терміна “гутне скло” — ручне формування в гарячому стані.

Ознайомившись з кількома яскравими художніми реалізаціями в багатогранній творчості І. Шугаєка, проаналізувавши взаємопроникнення між двома паралелями його мистецької діяльності, бачимо концептуально цілісну спільну рису, здавалось би, непеєднуваних напрямків — виклик спонтанності та імпрровізації під час вільного формування в гарячому стані та пошуку природної форми в дусі натуралізму.

Невичерпна фантазія, півстолітній досвід роботи, віртуозна майстерність та гідна наслідування працездатність чеського художника І. Шугаєка ставлять його в плеяду найвизначніших імен сучасності. Нині митець і надалі в розквіті творчої насаги й фантазії, а його доробок заслуговує на детальне фахове дослідження.

1. Рух студійного скла (Studio Glass Movement) розпочав своє існування на поч. 60-х рр. XX ст. у США, заснував художник-скляр Гарвей Літтон, характеризує індивідуальні творчі ініціативи художників-склярів, які не пов'язані з діяльністю на підприємствах-виробниках. 2. *Marsikova J.* A new name in connection with a new collection // Glass Review 2/74. — Prague, 1974. — P. 12. 3. *Drbacka P.* Original Works in the Sphere of Unique Glass // Glass Review 12/84. — Prague, 1984. — P. 17. 4. *Adlerova A.* Jiri Suhajek // Glass Review 4/82. — Prague, 1982. — P. 12. 5. *Kivar M.* Jiri Suhajek's Vital Glass Sculpture // Glass Review 7/84. — Prague, 1984. — P. 17. 6. *Havlickova D.* Jiri Suhajek — Sklo — Obrazy — Kresby // Каталог виставки, 2010. — 4 р. 7. Rozhovor Olgy Zamissove s Jirim Suhajkem ze Studio Glass není veden pouze o skle. — [Електр. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.jirihuhajek.com/products/rozhovor-interview>.

Annotation

Mykhaylo Bokotey. Desing of applied glass and plastic composition of Irzhi Shuhayek. Doctor Honoris Causa of LNAA Jiri Suhajek belongs to those prominent glass artists, who supported the international studio glass movement

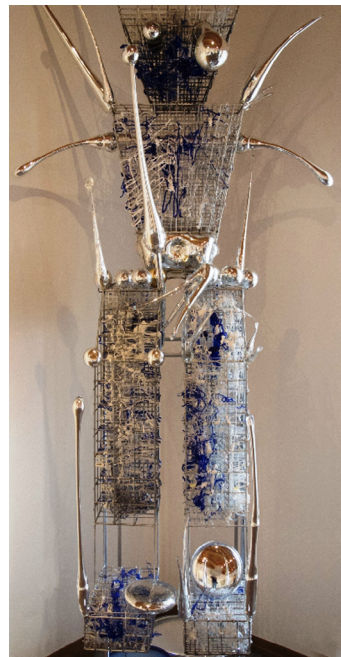
in the 70-th of last century. He actively popularized and implemented it in the artistic space of socialist block of Eastern Europe. The article analyzes artist's brightest creative achievements in two key areas — design for glass enterprises and creating of individual sculptures.

Key words: czech artistic glass, design of small numbers output, glass manufactured enterprises, studio glass.

Аннотация

Михайло Бокотей. Дизайн прикладного стекла и пластические композиции Иржи Шугаека. Doctor Honoris Causa ЛНАИ Иржи Шугаек принадлежит к плеяде художников-стеклящиков, которые в 70-х годах XX в. активно поддержали международное движение студийного стекла, популяризировали и утверждали его в художественном пространстве блока социалистических стран Восточной Европы. В статье проанализированы яркие творческие реализации художника в двух ключевых направлениях — дизайне малотиражной продукции для предприятий-стеклопроизводителей и создании индивидуальных скульптурных композиций.

Ключевые слова: чешское художественное стекло, дизайн малотиражной продукции, предприятия-стеклопроизводители, студийное стекло.

Іржі Шугаск